

HEIDEGGER, GAGARIN A MY

Prý je nutné bránit člověka před technikou našeho věku: člověk v ní přišel o svou identitu a stal se pouhým kolečkem nesmírného soukolí, v němž se točí bytosti i věci. *Existovat* jakoby bylo totéž co *využívat* přírody. Ve víru tohoto podnikání, které stravuje samo sebe, pak nezůstává jediný pevný bod. I osamělý poutník, který se toulá po krajině s jistotou, že patří sám sobě, je ve skutečnosti zákazníkem turistického a hotelového průmyslu a bez svého vědomí i předmětem výpočtů, statistik a plánů. Nikdo neexistuje pro sebe.

V tomto pohledu na věci je kus pravdy. Technika je nebezpečná. Neohrožuje jen identitu lidí. Hrozí roztříštit celou planetu. Odpůrci industriální společnosti jsou však povětšinou reakcionáři. Zapomínají na velké naděje naší doby či je přímo nenávidí. Nikdy totiž nebyla v lidských duších tak silná víra v osvobození člověka. Tato víra se neopírá o vymoženosti, s kterými moderní technika a nové zdroje energie vycházejí vstříc dětinské instinktivní touze po rychlosti. Neopírá se o krásné mechanické hračky, které pokoušejí věčné dětství dospělých. Víra v osvobození člověka spadá v jedno s otřesem usedlých civilizací, s rozpadem nánosů minulosti, s vyblednutím lokálních koloritů, s trhlinami, které začínají vrásnit všechny ty překážející a těžkopádné věci, jimiž se zaštiťují lidské partikularismy. Pouze zaostalost se jich může domáhat jako vlastního *raison d'être* a v jejich jménu bojovat o své místo v moderním světě. Technický rozvoj není příčinou, nýbrž naopak důsledkem toho, že lidská podstata ze sebe s úlevou shazuje svou noční tíhu.

Mám na mysli jistý módní proud moderního myšlení, pocházející z Německa, který zaplavuje pohanské zákoutí naší západní duše. Myslím Heideggera a heideggeriány. Člověk má prý znovu nalézt *svět*, který lidé ztratili. Údajně prý neznají nic než hmotu, která se před nimi tyčí, jako by postavenou proti jejich svobodě. Lidé už znají jen *objekty*.

Znovu najít svět, to znamená znovu najít dětství tajemně schoulené v Místě, otevřít se jasu širých krajin, okouzlení přírodou, velkoleposti hor; znamená to rozběhnout se cestou, která se vine mezi poli, a cítit jednotu, již vytváří most spínající říční břehy i architektura staveb, přítomnost stromu, lesní přítmí, mystérium věcí – hliněného džbánu, střevíců sešlapaných venkovany, i třpyt karafy s vínem na bílém ubruse. Samo Bytí jsoucna se má projevat v těchto privilegovaných zážitcích, dávajíc se člověku a svěřujíc se do jeho ochrany. A člověk, strážce Bytí, získává touto milostí svou existenci i svou pravdu.

Učení jemně vypracované a nové. Vše, co se po staletí jevilo jako to, co člověk přidal k přírodě navíc, zde září jako součást nádhery světa. Umělecké dílo – záblesk Bytí, a nikoli výtvar člověka – dává této předlidské nádheře znovu zazářit. Mýtus se vypráví v přírodě samé. Příroda je vsazena do této prvotní řeči, která nás vyzývá a tím teprve zakládá lidskou řeč. A člověk musí umět naslouchat, porozumět a odpovídat. Ale porozumět této řeči a odpovídat na ni, to neznamená oddat se logickým úvahám sestaveným v systému poznání. Znamená to obývat místo, pobývat. Zakořenění. Toto slovo se vnucuje: ale ani rostlina není zakořeněna natolik, aby dokázala definovat ono důvěrné srozumění se světem. Trocha lidskosti od přírody vzdaluje, mnoho lidskosti k ní přivádí. Člověk obývá zemi radikálněji než rostlina, která z ní těží jen živiny. Báje, které vypráví ona prvotní řeč světa, předpokládá pouta jemnější, četnější a hlubší.

A zde se setkáváme s věčným svodem pohanství, jež přesahuje dětinskost modloslužby, už dávno překonaná. *Sakrální pronikající skrze svět* – a právě negací toho a možná ničím víc je judaismus. Kácet posvátné háje – teď už rozumíme čistotě tohoto údajného vandalství. Mystérium věcí je totiž zdrojem krutosti vůči lidem.

Vsazení do krajiny, připoutání k *Místu*, bez něhož by vesmír ztratil svůj smysl a stěží by vůbec existoval, to je ono rozpolcení lidstva na domorodce a cizince. A z tohoto hlediska je technika méně nebezpečná než geni loci, bůžkové *Místa*.

Technika ruší výsadu tohoto vkořenění a exilu, který s ním souvisí. Technika od této alternativy osvobozuje. Nejde samozřejmě o to, vrátit se ke kočovnictví, ostatně stejně neschopnému jako usedlá existence vymanit se z určitého kraje a klimatu. Technika nás osvobozuje od heideggerovského světa, od pověr *Místa*. Vzniká tak šance vnímat lidi mimo postavení, v němž se octli, nechat zářit lidskou tvář v její nahotě. Sokrates dával městu přednost před venkovem a stromy, neboť ve městě lze potkat lidi. Judaismus je bratrem sókratického poselství.

Co je obdivuhodné na Gagarinově výkonu? Jistě ne jeho varietní kousek, který uchvacuje davy. Není to ani sportovní hodnota jeho výkonu, kterým překonal všechny rekordy v rychlosti a výšce. Větší význam má otevření dveří k novým poznatkům a novým technickým možnostem, odvaha a osobní Gagarinovy ctnosti; věda umožnila počin, který předpokládá ducha odříkání a oběti. Nejdůležitější je však zřejmě fakt, že člověk opustil *Místo*. Po dobu jedné hodiny existoval mimo horizont. Kolem něho bylo jen nebe – či přesněji řečeno geometrický prostor. Člověk existoval v absolutně homogenního prostoru.

Judaismus byl vůči místům vždycky svobodný. Zůstal věrný své nejvyšší hodnotě. Bible zná jen Svatou zemi. Zemi bájnou, která sama vyvrhuje nespravedlivé, zemi, v níž nelze zakořenit bezpodmínečně. Jak střízlivá je kniha knih v popisu přírody! „Země, kde teče mléko a med.“ Krajina je zde vystižena potravinářským slovníkem. V jediné větě... „byl čas prvních hroznů“ (Nu 13,21) na okamžik zaleskne se hrozen, zrající ve výhni štědrého slunce.

Je tu ovšem tamaryšek vysazený Abrahamem v Beer-Ševa (Gn 21,33): Jeden z vzácných „individuálních stromů“ v Bibli, svěží a vybarvený, okouzující představivost uprostřed tolika putování napříč tolika pouštěmi. Ale pozor! Talmud se asi obává, abychom se nedali zlákat jeho zpěvem v jižním větru a abychom v něm nehledali smysl Bytí. Vytrhuje nás z našich snů: tamaryšek je akronym. Tři písmena, z nichž se skládá jeho hebrejský název, jsou iniciálami pro Potravu, Nápoj a Obydlí. Tři věci nezbytné k životu, tři věci, které člověk nabízí člověku. A země je tu od toho. Člověk je jejím pánem, aby mohl sloužit lidem. Zůstaňme pány mystéria, Jež země vydechuje. Zřejmě v tomto bodě se judaismus rozchází s křesťanstvím nejvíc. Katolicita křesťanství do sebe vstřebává v kultu světců a v kultu svatých míst i ony dobře známé a podmanivě bůžky. Křesťanství sublimuje původní vkořeněnou zbožnost a tím ji udržuje zbožností živící se krajinami, rodinnými, rodovými a národními vzpomínkami. Díky tomu dobylo křesťanství svět. Judaismus modly nesublímoval, požadoval naopak jejich zboření. Stejně jako dnes technika, judaismus demystifikoval vesmír, odčaroval přírodu. Díky své abstraktní univerzalitě je judaismus ve střetu s imaginací a vášněmi. Objevil však člověka v nahotě jeho tváře.

Emmanuel Lévinas, Etika a nekonečno.